

ІНДУСТРІЯ ДОЗВІЛЛЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Статтю присвячено виявленню й обґрунтуванню передумов, що сприяли становленню дозвілля як культурної індустрії у країнах Західної Європи та США. Виявлено комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних чинників, що вплинув на становлення дозвілля як індустрії. Серед них соціально-економічні й технологічні досягнення, освітній і культурний розвиток, соціальна політика, розвиток соціальної, географічної, навіть щоденної мобільності. Пріоритетним визначено зростання вільного часу та зміну його внутрішньої структури, що формує нові потреби людини й зумовлює появу нових видів дозвіллевої діяльності.

Ключові слова: дозвілля, дозвіллеві практики, культурна індустрія, дозвіллева субкультура.

У сучасному суспільстві характерним є зростання значимості дозвілля як такого, що впливає на якість життя людини. З одного боку, дозвілля стало невід'ємною складовою буття пересічної особистості, а з іншого – активно використовується владою як соціальний медіатор у вирішенні численних суспільних проблем (від подолання ціннісної дезорієнтації до збільшення кількості робочих місць і вирішення питань безробіття). Тому всебічний науковий аналіз проблем, пов'язаних із характером і масштабами суспільних потреб у спеціально організованому дозвіллі, рівнем їх задоволення, якістю дозвіллевого обслуговування, є актуальним і необхідним. Проте весь складний і суперечливий комплекс питань, пов'язаних із динамічним розвитком дозвіллевої сфери та обґрунтуванням передумов, які сприяли цьому розвитку, зокрема, у вітчизняній культурології висвітлений недостатньо й поверхнево. Значною мірою це пояснюється тим, що тривалий час дозвілля сприймалося як вторинне, залишкове явище, повністю залежне від соціально-культурних й економічних умов.

Об'єктивний аналіз становлення дозвілля як культурної індустрії у країнах Західної Європи та США (в яких ця сфера характеризується високим рівнем розвитку й багатоманітністю організаційних форм дозвіллевої інфраструктури) дасть змогу виявити сукупність позитивних і негативних моментів функціонування індустрії дозвілля, типових для сучасного етапу суспільного розвитку, в тому числі України.

Еволюція дозвілля як культурної індустрії у сучасному суспільстві простежується передусім у статистичних матеріалах першого дослідницького міжнародного проекту за участю представників Бельгії, Болгарії, Чехословаччини, Франції, ФРН, НДР, Угорщини, Нідерландів, Перу, Польщі, США, СРСР, Югославії, реалізованого протягом 1964–1970 рр. під керівництвом А. Салаї ("The Use of Time: Daily Activities of Urban and Suburban Population in Twelve Countries", 1972). На початку 1990-х рр. у дев'яти країнах (Франції, Німеччині, Великобританії, Греції, Нідерландах, Польщі, Іспанії, Швеції, Росії) здійснено міжнародне дослідження "Leisure Policy in Europe" (1993 р.), результати якого під керівництвом П.Бремхема викладено в окремій збірці. Зразки життя людей у різних країнах досліджують засновані у другій половині ХХ ст. "Міжнародна асоціація вивчення часу", "Асоціація соціальних досліджень часу" та інші, результати діяльності яких опубліковано у численних соціологічних збірках, укладених за активної участі Н. Семюель ("The Future of Leisure Time", 1994), Дж. Гушмана, А. Дж. Вііла й Дж. Цузана ("Free Time and Leisure Participation: International Perspectives", 2005) та інших науковців. Ґрунтовні дослідження містять і матеріали "Європейського соціального дослідження", в якому брали участь представники 24 європейських країни, зокрема України [6; 10; 11; 12; 13; 14].

Водночас у вітчизняній літературі висвітлення процесу індустріалізації дозвілля у сучасному світі можна звести до окремих публікацій, присвячених даній тематиці. Йдеться про статті Д. Бочарнікова ("Дозвілля й рекреація в сучасному великому місті: між самотністю і юрбою"), О. Копієвської ("Організаційно-правове забезпечення рекреаційної діяльності в Україні"), М. Шевченко ("Технології дозвілля і глобалізація"), Н. Цимбалюк ("Цивілізація дозвілля як перспективний проект розвитку сучасного суспільства", "Дозвілля як фактор соціалізації сільської молоді", "Туризм як культурно-дозвіллеве явище: до історії становлення та розвитку") та інші.

Метою статті є виявлення й обґрунтування передумов, що сприяли становленню дозвілля як культурної індустрії в країнах Західної Європи та США.

Серед основних з них маємо вказати передусім на зростання обсягу вільного часу, що актуалізувало проблему організації культуродоцільного дозвілля. Принципи її вирішення розроблено внаслідок ухвалення "Конвенції про обмеження тривалості робочого часу на промислових підприємствах до 8 годин на день і 48 годин на тиждень" (набула чинності 1921 р.) й закріплено в "Рекомендаціях щодо розширення можливостей використання працівниками вільного часу", прийнятих на Генеральній конференції Міжнародної організації праці 1924 р. Маючи на меті "розширити можливість використання працівниками дозвілля", члени Міжнародного бюро праці запропонували вжити заходів, щоб створити умови людині використовувати вільний час у повному обсязі згідно зі своїми індивідуальними уподобаннями, фізичними, розумовими і духовними здібностями, вважаючи такий розвиток "великою цінністю з

погляду прогресу цивілізації" [2, 69]. Рекомендуючи членам організації проводити ефективну й активну пропаганду з формування громадської думки щодо правильного використання працівниками свого вільного часу, наголошувалося на необхідності передбачити "всі запобіжні заходи, щоб уникнути будь-якого зазіхання на свободу тих", для кого призначаються заклади організованого дозвілля і відпочинку [2, 72].

У першій половині ХХ ст. закони про восьмигодинний робочий день були прийняті в Бельгії, Франції, Італії, Швейцарії, Польщі та інших країнах. Щоправда, їх запровадження доволі часто супроводжувалося численними неузгодженостями й непослідовністю. У Франції 1936 р. введено 40-годинний робочий тиждень, який містив 5 робочих днів і 2 вихідні. У США Закон "Про справедливі умови праці" (1938) також визначав 40-годинний робочий тиждень. У повоєнні роки такі закони набули чинності, практично, в усіх західноєвропейських країнах і передбачали оплачувану відпустку (від двох тижнів) та часткову зайнятість.

На сьогодні у розвинених країнах стандартом вважається 40-годинний робочий тиждень (у Франції з 2002 р. – 35-годинний), для відсталіших країн – 45–48 годинний. Річний робочий час у США триває в межах 1900–2000 годин, у Європі – 1400–1800 годин. Згідно з Конвенцією МОП (№ 175 "Про роботу на умовах неповного робочого часу", 1994), держави зобов'язані дотримуватися однакових правил охорони праці й забезпечувати однаковий захист осіб, зайнятих неповний і повний робочий день [2, 1447–1451].

З другої половини ХХ ст. спостерігається тенденція до індивідуалізації і персоніфікації режимів праці, до запровадження, крім традиційного робочого дня, альтернативних графіків роботи. Так, за гнучким графіком працює майже 48 відсотків фірм у країнах Західної Європи, які прагнуть оптимізувати виробничий процес передусім осіб, у яких є маленькі діти. Діє й скорочений робочий тиждень з додатковим вихідним – переважно у понеділок або п'ятницю.

Водночас потрібно мати на увазі, що зростання вільного часу не означає автоматичного збільшення обсягу дозвілля, який інтенсивно коригується під впливом інших форм часових витрат (зокрема, додаткової роботи або ведення домашнього господарства). Збільшення вільного часу внаслідок зростання безробіття також навряд чи дає підстави стверджувати про зростання обсягу дозвілля. До того ж, необхідно враховувати соціально-демографічну структуру суспільства, що доводить: найдинамічніше кількість вільного часу збільшувалась у ХХ ст. у певних категорій населення, зокрема дітей, осіб похилого віку, а також у молоді завдяки подовженню тривалості терміну навчання. Важливу роль у розвитку сфери дозвілля відіграло й переструктурування вільного часу, значна частка якого припадає на вихідні, відпускні періоди та святкові дні.

Згідно з соціологічними дослідженнями, на сучасному етапі найбільше часу (42–50 % на добу) витрачається на задоволення фізіологічних потреб – сон і харчування [13]. Першість у витратах кількості часу на роботу належить Польщі (46,3 год. на тиждень), Греції – 45,5 год., Угорщині – 44,4 год., Чехії – 43,8 год., Словенії – 42,9, Ісландії – 42,5. Найменше часу на трудову діяльність витрачають голландці (33,4 год.), британці (37 год.), датчани (37,2 год.), норвежці (37,5 год.) та ірландці (37,6 год.). Лідерами у витратах часу на домашнє господарство визнано жителів Ісландії (5 год. 4 хв.), Ірландії (5 год. 2 хв.), Словаччини (5 год.), Польщі (4 год. 8 хв.), Угорщини (4 год. 4 хв.), Чехії, Іспанії та Люксембурга (по 4 год. 30 хв.) [6, 47].

На розвиток сфери дозвілля, окрім збільшення обсягу вільного часу, впливає і зростання рівня життя, а отже, сімейного добробуту, створюючи нові можливості для використання дозвілля за бажанням. Якщо у першій половині ХХ ст. населення витрачало на харчування і проживання майже весь сімейний бюджет, то, починаючи з 50-х років ХХ ст., ця частка повільно, але невпинно знижується. Ж. Бодрійяр, аналізуючи зростання споживацької спроможності протягом 1950–1970-х років у країнах Європи й США, наголошує на покращенні середнього рівня життя майже вдвоє порівняно з початком ХХ ст. Цей процес зумовив і зміни в структурі витрат: недомашні витрати (відвідування ресторанів, туристичні мандрівки, придбання спортивного інвентарю тощо) зростають значно швидше [1, 23] (Таблиця 1).

Таблиця 1

	ТБ	Радіо	Кухонні прилади	Холодильники	Пральні машини	Електро-водонагрівачі	Телефони	Автомобілі
<i>Середньостатистичні показники на 100 жителів (у відсотках)</i>								
Великобританія	23	26	34	35	52	44,8	16,2	13,7
Німеччина	13,1	13,2	47	59	41	19	12	13,9
Нідерланди	10,8	25,6	11,6	22	46,7	11,3	14,9	7,6
Бельгія	11	25,9	10	33	67	6	12,1	10,9
Франція	7,3	22,1	5,1	44	36	14	10,1	16,9
Італія	7,2	17,6	8,1	38	12	15,8	8,1	9,4
США	31,1	93,6	38,6	98,3	78,1	19,9	42,1	36,4

Тобто вивільнені кошти використовуються на придбання житла, радіо- і телеапаратури, автомобілів, інших побутових товарів, які не лише полегшують ведення домашнього господарства, а й змінюють ставлення людини до свого дозвілля – і в межах власної домівки, і за її межами. Зокрема, згідно з дослідженнями Кредитного бюро економічного розвитку ООН, протягом 50–60-х років ХХ ст. найпоширенішими практиками дозвілля було охоплено таку кількість населення (у відсотках) [1, 23] (Таблиця 2).

Таблиця 2

	Мають відеореєстратор	Мають сад	Відвідують кафе	Займаються спортом	Відвідують кінотеатри	Відвідують спорт. видовища	Відвідують театр	Відвідують музей	Фотографуються більше 10 разів на рік	Протягом останніх 3 років виїздили за кордон
<i>Підсумкові відсотки</i>										
Великобританія	2	45	26	13	20	20	27	22	35	13
Франція	3	42	14	7	30	16	14	15	30	22
Нідерланди	3	34	7	13	15	23	18	11	42	43
Бельгія	2	33	18	5	27	19	15	10	23	40
Німеччина	1	34	13	8	23	16	22	9	31	32
Італія	1	11	27	3	44	14	13	7	14	10

Отже, аналізуючи бюджетну структуру європейських домогосподарств, Ж. Бодрійяр дійшов висновку: частка витрат на культуру й дозвілля протягом 50–60-х років ХХ ст. зросла майже на 50 відсотків [1, 36].

У США цей показник, за даними російської вченої О. Терехової, також збільшується: у 1965 р. сукупні витрати на товари культурно-масового призначення й дозвілля становили 58,3 млрд дол., тоді як у 1972 р. – 105 млрд дол., а у 1975 р. – 130 млрд дол. [5, 33]. Придбання товарів дозвіллевого призначення та користування дозвіллевими послугами мало таку динаміку [5, 37] (Таблиця 3).

Таблиця 3

Показник	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1979
<i>товари (у відсотках)</i>							
телевізори, радіоприймачі, музичні інструменти	2,4	2,8	3,4	6,0	9,8	14,6	21,0
спортінвентар, човни, аероплани	0,9	1,4	2,1	2,9	4,9	9,5	17,1
книги, атласи, карти	0,7	0,9	1,3	2,1	3,5	3,4	6,0
<i>послуги (у відсотках)</i>							
відвідування кінотеатрів	1,4	1,3	1,0	0,9	1,1	2,3	4,4
відвідування оперних і драматичних театрів	0,2	0,3	0,4	0,5	0,7	0,8	1,6
відвідування спортивних змагань	0,2	0,2	0,3	0,4	0,5	0,7	2,0
заняття у спортивних секціях, клубах здоров'я, басейнах	0,5	0,6	1,2	1,5	1,8	3,5	5,1

Тобто безпосередньою умовою споживання дозвіллевих послуг та придбання товарів для організації дозвілля є платоспроможність населення, яка з другої половини ХХ ст. повільно, але невпинно, зростає, а також зрушення у структурі споживацьких витрат у напрямку задоволення нематеріальних потреб. Цей висновок підтверджують і відповідні статистичні дані початку ХХІ ст. [13].

Зростанню значимості дозвілля у сучасному суспільстві сприяли не лише соціально-економічні зрушення й технологічні досягнення, але й вплив комплексу взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, серед яких – освітній і культурний розвиток, соціальна політика (гарантоване пенсійне забезпечення, медичне страхування, оплачувані відпустки, пільгова система, каси і бюро сімейної допомоги), розвиток соціальної, географічної, навіть щоденної мобільності. Так, зростання загальноосвітнього й

культурного рівня формує людину з іншими потребами та інтересами, що позначається на характері дозвіллевих практик (від читання спеціалізованої й наукової літератури до відвідування культурно-просвітніх закладів та безпосередньої участі в культурно-мистецьких акціях).

Заходи з організації дозвілля набули нормативного забезпечення у відповідних законах ще на початку ХХ ст. Наприклад, у Великобританії в Законі про освіту (1921) стверджувалося, що місцеві органи освіти уповноважені створювати "будь-якого виду центри освіти дорослих і громадські центри, метою діяльності яких є створення сприятливих соціальних умов для відпочинку і розваг" [7, 63–67]. У 1925 р. в країні засновано центральну раду активного відпочинку, в 1937 р. прийнято закон про фізичну підготовку й активний відпочинок, у 1938 р. розпочато втілення державної програми "За здоров'я і силу". До організації дозвілля залучаються органи комунального господарства, охорони здоров'я і соціального забезпечення, внаслідок чого створено мережу комунальних асоціацій, громадських центрів у містах і клубів у сільській місцевості. Законом про реорганізацію системи освіти (Акт Батлера, 1944) завдання організації дозвілля покладається на місцеві органи освіти. У законі підкреслюється, що йдеться "про дозвіллеву діяльність культурно-розважального характеру" (Further Education, 41, (b) / Education Act, 1944). Подібні закони приймаються й у інших західноєвропейських країнах.

Наприкінці ХХ ст. з метою забезпечення прав і доступу до отримання якісних дозвіллевих послуг, які не шкодили б духовному й культурному розвитку людини (передусім дитини), у багатьох західноєвропейських країнах та США прийнято закони, що обмежують вплив негативних чинників на особу у сфері дозвілля. Так, у Мічигані (США) відвідування театрів, кегельбанів, інших розважальних і видовищних закладів для неповнолітніх під час "комендантської години" (21.00–6.00) для осіб до 17 років, а також у "шкільні" години забороняється; особам молодше 17 років не дозволяється грати на більярд і й тоталізаторі, за винятком приватних клубів, товариств і шкіл, які мають відповідну ліцензію. Заклади культури і дозвілля, які порушують ці правила чи не реагують на порушення закону іншими закладами, втрачають ліцензію. У Каліфорнії (США) вважається "незаконним до 18 років бути присутнім на громадській вулиці, авеню, шосе, дорозі, у провулку, парку, на дитячому майданчику чи іншій громадській території, у громадському закладі, місцях розваг або закладах харчування, на пустирі або неконтрольованому місті від 10.00 годин вечора до сходу сонця наступного дня", а також "протягом 8.30 – 13.30 годин того ж дня або в дні сесії в школі" [4, 80–81]. Порушення встановлених правил тягне за собою грошові штрафи й примусові роботи. Певні обмеження щодо участі у дозвіллевих практиках містить і Закон ФРН "Про охорону молоді", зокрема забороняється участь у танцювальних заходах особам до 16 років після дванадцятої години ночі; відвідування гральних залів і участь в азартних іграх тощо.

Згідно із законами Швейцарії, Німеччини, Франції, Голландії, право людини на відпочинок й культурний розвиток захищають освітні заклади, сім'я, соціальні й медичні служби, а також правоохоронні органи.

З другої половини ХХ ст. активно розвивається мережа закладів дозвілля, серед яких численна кількість добровільних, комерційних та державних установ. У великих містах особливої популярності набувають "магазинні" алеї, які надають різноманітні торговельні, розважальні та рекреаційні послуги. Одним із перших таких торговельно-розважальних комплексів стала Едмонтська Алея (Альберті, Канада), яка почала діяти 1981 р. і мала 800 магазинів, різноманітні атракціони, зоопарк, ковзанку, аквапарк, акваріум, готель "Країна фантазій".

На думку Ж. Бодрійяра, такі торговельно-розважальні заклади – синтез розкоші й комерційного розрахунку, суміш "мистецтва і розваг з повсякденністю". Вони пропонують споживачам шопінг, "ігрове блукання" та їх комбінації. Допомагають залучити відвідувачів у цей "витончений концерт споживання" кав'ярні, кінотеатри, книжкові магазини, бібліотеки, басейни, тенісні корти, церква й елегантні магазинчики. Культурний центр став комерційною складовою, відіграючи роль "ігрової субстанції", "аксесуарної розкоші", який не відрізняється від "Плейбою" чи "Трактату про палеонтологію". У діяльності такого комплексу поєднуються комерційний динамізм і естетична сутність, сучасний ритм і античне дозвілля, можливість придбати щось, а головне – відчути себе вільним від часу. Адже подібні комерційні заклади доступні сім днів із семи, і вдень, і вночі [1, 6–12].

Об'єктивну інформацію для аналізу дозвіллевих практик населення в європейських країнах на сучасному етапі становлять звіти національних статистичних служб країн, які беруть участь у міжнародних соціологічних дослідженнях в середині 2000-х років. Щоправда, на соціологічні показники впливає вік і соціальний статус респондентів, які взяли участь у дослідженні. Вільний час використовують переважно на спілкування, хобі, перегляд телепередач, читання, прослуховування музики і на мандрівки. Однак під час дозвілля найбільше дивляться телепередачі: більше трьох год. на день (37,3 % британців, 23,6 % бельгійців, 42,1 % греків, 21,7 % голландців, 19,6 % угорців, 17 % німців). Від півгодини до години щодня витрачають на читання газет: у Норвегії – 44,9 %, Швеції – 43,8 %, Ісландії – 43 %, Фінляндії – 42,8 %, у Швейцарії – 34,2 %, Нідерландах – 33,8 %, у Данії – 30,5 % та Великобританії – 27,6 %. Більше трьох годин на день слухає радіо 31,2 % населення у Польщі, майже стільки ж – у Данії (31,1 %), Бельгії (31 %), Словенії (30,4 %) і Швейцарії (30,2 %), Ірландії (29,5 %) і Словаччині (29,1 %) [6, 8, 82, 83]. Майже половина населення витрачає свій вільний час на неформальну освіту: в Ісландії курси, лекції та тренінги з метою удосконалення своїх знань і навичок відвідує 51,8 % насе-

лення, у Норвегії – 47,8 %, у Данії – 47,7 %, у Швеції – 45,8 %, у Швейцарії – 45,1 %, у Фінляндії – 44,2 % [6, 78].

1. Диференціація дозвілля полягає у відмінностях його проведення серед різних вікових категорій населення: люди пенсійного віку більше читають, ніж іншого віку, дорослі більше працюють, виховують дітей і мандрують, молодь надає перевагу колективним видам дозвілля (відвідуванню кінотеатрів, концертів, ярмаркових вистав, дискотек, тематичних парків); діти – розвиваючим заняттям та іграм. Найактивнішими учасниками "спортивного дозвілля" є молодь 16–18 років, неактивними – люди віком 55–75 років, чоловіки займаються спортивними видами діяльності більше за жінок, а представники соціально забезпечених верств населення – активніше, ніж малозабезпечені [8, 110–118].

2. Здійснені в США соціологічні дослідження виявили популярні види дозвіллевих практик і загалом підтверджують європейські тенденції. Так, 41 % дорослого населення витрачає свій вільний час на перегляд телепередач, 40 % – на слухання радіо, 39 % – на читання, 39 % – на прослуховування музики, 36 % – на роботу на присадибній ділянці, 23 % – на релігійну діяльність, 20 % – на хобі, 19 % – на спортивні захоплення. Щоправда, на неформальну освіту жителі США витрачають лише 15 %, на художню творчість – 9 %, на відвідування театральних, музичних і балетних вистав – 6 %, серед політичних активістів – їх 4 % [14].

Т. Кендо, аналізуючи дозвілля американської молоді, дійшов таких висновків: 57 % підлітків щодня витрачають свій вільний час на перегляд телепередач, 38 % відвідують друзів або родичів, 38 % працюють на присадибній ділянці, 27 % – читають газети, 18 % – книги, 17 % – розважаються, катаючись на автомобілі, 14 % слухають музику, 11 % беруть участь у громадській роботі, 10 % витрачають свій вільний час на хобі [3, 308].

3. Особливості використання дозвілля різними соціальними групами дають підстави стверджувати про розвиток дозвіллевої субкультури дітей, підлітків, молоді, дорослих і пенсіонерів. У сучасному світі спостерігаються нові тенденції у використанні часу: робочий час поступово скорочується і диверсифікується (гнучкий графік роботи, суміщення роботи з додатковим навчанням і підвищенням кваліфікації, переважання неповного робочого дня); зменшуються витрати часу на ведення домашнього господарства і збільшується кількість населення, яке бере участь у виконанні домашньої роботи. Проте вільний час, обсяг якого зростає, використовується переважно на перегляд телепередач, слухання радіо і читання періодики. Так, найпопулярнішими серед різних категорій населення протягом тривалого часу є пасивні форми дозвілля (перегляд телепередач, читання періодики, слухання радіо). Для значної частини населення вони найдоступніші як матеріально, так й інтелектуально, адже не вимагають ні спеціального технічного устаткування, ні додаткових фінансових витрат, ні спеціальних знань, умінь і навичок.

Отже, здійснене нами дослідження дає змогу дійти таких висновків. З другої половини ХХ ст., паралельно із зростанням значимості дозвілля як складника життєдіяльності людини, формуються можливості збагачення засобів і способів задоволення дозвіллевих потреб населення. Підґрунтям для розвитку сфери дозвілля слугує комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних чинників, серед яких соціально-економічні й технологічні досягнення (а звідси – й покращання рівня життя), освітній і культурний розвиток, соціальна політика, розвиток соціальної, географічної, навіть щоденної мобільності. Однак пріоритетним нами визначено зростання вільного часу та зміна його внутрішньої структури, що формує нові потреби людини й обумовлює появу нових видів дозвіллевої діяльності.

Водночас наголосимо, що зростання вільного часу не означає автоматичного збільшення обсягу та покращання якості дозвілля. Подвійний та суперечливий характер дозвілля обумовив актуалізацію уваги до питань правового урегулювання організації дозвілля й забезпечення прав і доступу до отримання якісних дозвіллевих послуг, які не шкодили б духовному й культурному розвитку людини.

Література

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структура / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. – М. : Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с.
2. Конвенції та рекомендації, ухвалені міжнародною організацією праці, 1965–1999. Т. 2. – Женева : Міжнародне бюро праці, 2001. – 1559 с.
3. Кэндо Т. Досуг и популярная культура в динамике и развитии / Т. Кэндо // Личность. Культура. Общество. – 2000. – Т. 2. Вып. 1(2). – С. 283–308.
4. Понкин И. В. Зарубежные законы и документы о формировании и защите общественной нравственности и нравственности несовершеннолетних. Приложение к проекту Концепции государственной политики формирования и защиты нравственности детей в Российской Федерации / И. В. Понкин. – М. : Общественный совет Центрального федерального округа; Ин-т государственно-конфессиональных отношений и права, 2008. – 246 с.
5. Терехова О. В. Индустрия досуга в США: экономическое исследование / О. В. Терехова. – М. : Наука, 1983. – 176 с.
6. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. – К. : Інститут соціології НАН України, 2006. – 142 с.
7. Фоменко С. В. Английское государство и институционализация досуга населения в условиях 1920–1930-х годов. / С. В. Фоменко // Социальные институты в истории. Мат-лы научных конференций. – Омск, 1996. – С. 63–67.

8. Франция: Молодежь и культурный досуг "вне дома" // Культура в современном мире. – Вып. 2. – М., 1998. – С. 110–118.
9. Bramham P. Leisure Policy in Europe / P. Bramham, L. Henry, H. Mommas, H. Van der Poel (Eds.) ; CAB International. – Wallingford, UK, 1993. – 270 p.
10. Cushman G. Free Time and Leisure Participation: International Perspectives / G. Cushman, A. J. Veal, J. Zuzanek. – CABI, 2005. – 298 p.
11. Samuel N. The Future of Leisure Time / N. Samuel // New Routes for Leisure. – Lisbon, Portugal : Institute de Ciencias Sociais da Universidade de Lisboa, 1994. – P. 34–39.
12. Szalai AI. The Use of Time: Daily Activities of Urban and Suburban Population in Twelve Countries / Szalai AI. (Ed.). – Hague ; Paris : Mouton, 1972. – 868 p.
13. Time use at different stages of life Results from 13 European countries. – Luxemburg : European communities, 2003. – 77 p.
14. Trends in Leisure Research in USA. Research group ed ABC News and Harries Surrey. – Washington, 1992. – 332 p.

References

1. Bodriyyar Zh. Obshchestvo potrebleniya. Ego mify i struktura / Zh. Bodriyyar ; per. s fr., poslesl. i primech. E. A. Samarskoy. – М. : Respublika; Kul'turnaya revolyutsiya, 2006. – 269 s.
2. Konventsii ta rekomendatsii, ukhvaleni mizhnarodnoiu orhanizatsiieiu pratsi, 1965–1999. T. 2. – Zheneva : Mizhnarodne biuro pratsi, 2001. – 1559 s.
3. Kendo T. Dosug i populyarnaya kul'tura v dinamike i razvitii / T. Kendo // Lichnost'. Kul'tura. Obshchestvo. – 2000. – T. 2. Vyp. 1(2). – S. 283–308.
4. Ponkin I. V. Zarubezhnye zakony i dokumenty o formirovanii i zashchite obshchestvennoy nravstvennosti i nravstvennosti nesovershenoletnikh. Prilozhenie k proektu Kontseptsii gosudarstvennoy politiki formirovaniya i zashchity nravstvennosti detey v Rossiyskoy Federatsii / I. V. Ponkin. – М. : Obshchestvennyy sovet Tsentral'nogo federal'nogo okruga; In-t gosudarstvenno-konfessional'nykh otnosheniy i prava, 2008. – 246 s.
5. Terekhova O. V. Industriya dosuga v SShA: ekonomicheskoe issledovanie / O. V. Terekhova. – М. : Nauka, 1983. – 176 s.
6. Ukraina ta Yevropa: rezultaty mizhnarodnoho porivnialnoho sotsiologichnoho doslidzhennia / Ye. Holovakha, A. Horbacyk, N. Panina. – К. : Instytut sotsiologii NAN Ukrainy, 2006. – 142 s.
7. Fomenko S. V. Angliyskoe gosudarstvo i institutsionalizatsiya dosuga naseleniya v usloviyakh 1920–1930-kh godov. / S. V. Fomenko // Sotsial'nye instituty v istorii. Mat-ly nauchnykh konferentsiy. – Omsk, 1996. – S. 63–67.
8. Frantsiya: Molodezh' i kul'turnyy dosug "vne doma" // Kul'tura v sovremennom mire. – Vyp. 2. – М., 1998. – С. 110–118.
9. Bramham P. Leisure Policy in Europe / P. Bramham, L. Henry, H. Mommas, H. Van der Poel (Eds.) ; CAB International. – Wallingford, UK, 1993. – 270 p.
10. Cushman G. Free Time and Leisure Participation: International Perspectives / G. Cushman, A. J. Veal, J. Zuzanek. – CABI, 2005. – 298 p.
11. Samuel N. The Future of Leisure Time / N. Samuel // New Routes for Leisure. – Lisbon, Portugal : Institute de Ciencias Sociais da Universidade de Lisboa, 1994. – P. 34–39.
12. Szalai AI. The Use of Time: Daily Activities of Urban and Suburban Population in Twelve Countries / Szalai AI. (Ed.). – Hague ; Paris : Mouton, 1972. – 868 p.
13. Time use at different stages of life Results from 13 European countries. – Luxemburg : European communities, 2003. – 77 p.
14. Trends in Leisure Research in USA. Research group ed ABC News and Harries Surrey. – Washington, 1992. – 332 p.

Петрова И. В.

Индустрия досуга в контексте современных культурных трансформаций

Статья посвящена выявлению и обоснованию предпосылок, которые способствовали становлению досуга как культурной индустрии в странах Западной Европы и США. Проанализировано комплекс взаимосвязанных факторов, которые повлияли на становление досуга как индустрии. Среди них социально-экономические и технологические достижения, образовательное и культурное развитие, социальная политика, развитие социальной и географической мобильности. Приоритетным определен рост свободного времени и изменение его внутренней структуры, которая формирует новые потребности человека и обуславливает появление новых видов досуговой деятельности.

Ключевые слова: досуг, досуговые практики, культурная индустрия, досуговая субкультура.

Petrova I.

Industry of a Leisure within the Context of Modern Cultural Transformation

This article is dedicated to revealing and grounding pre-conditions, which promoted the formation of leisure as cultural industry in countries of Western Europe and US.

It is marked that in the second half of the XXth cent., concurrently with the increase of leisure significance as a component of human vital functions, opportunities of ways and means enrichment of leisure needs satisfaction of population are formed. The complex of interrelated and interdependent factors serves as the basis for development of leisure sphere, among which are social and economic, technological achievements, educational and cultural level, improvement of social policy, development of geographical mobility. Although the leading factor, which influenced the formation of leisure as a cultural industry, is defined as increase of spare time and alteration of its inner structure, which forms new necessities of a person and causes the appearance of new leisure activity types.

The evolution of leisure practices in modern society is traced with using statistic materials of research international projects, which were realized in the second half of the XXth cent. – beg. of the XXIst cent. ("The Use of Time: Daily Activities of Urban and Suburban Population in Twelve Countries", 1972, "Leisure Policy in Europe", 1993, "The Future of Leisure Time", 1994, "Free Time and Leisure Participation: International Perspectives", 2005, etc.).

Leading pre-conditions which had an influence on actualization of the problem of organizing culturally expedient leisure in modern world are grounded. Among such the increase of spare time is determined, which influenced changes in the regimes "work-rest" (individualization and personification of work schedule, input of the shortened working week, lengthening of studying terms duration, etc.). At the same time it is stressed, that spare time increase doesn't mean automatic rise of leisure scope, which is intensively corrected under the influence of other time expenses forms (additional work, housekeeping or unemployment rise). The expediency of taking into account the peculiarities of social and demographic structure of society is underlined, which gives an opportunity to trace dynamic increase of spare time quantity in the XXth cent. only in some definite categories of population: children, retired people and youth (owing to the lengthening of studying terms duration). Restructuring of spare time also played an important role in leisure sphere development, main part of which is connected with days off, holiday periods and holidays.

The improvement of life standards, family welfare in general, influenced the development of leisure as cultural industry as well, which caused changes in the structure of consumer's expenditures in the direction of satisfying not material necessities and created new opportunities for using leisure at one's own request. In the first half of the XXth cent. the population spent for food and residence almost all family budget, since the 50s, slowly but ceaselessly this part has been reducing, causing changes in the expenditures structure: not home spending (visiting of restaurants, travelling, acquirement of sport inventory, etc.) increase essentially quicker. Disengaged means are used for acquisition of inhabited place, radio- and TV equipment, car, other domestic goods, which not only make housekeeping easier, but change person's attitude to his leisure in boundaries of own home and not.

Leisure is used actively by power as a social neurohumor in solving numerous social problems (from solving valued disorientation to rise of the quantity of working places and to surmounting the questions of unemployment). Therefore, in the article attention is paid to the questions of law regulating the leisure organization and ensuring rights and access to finding qualitative leisure service, which don't make harm to the person's spiritual and cultural development. According to the law in Switzerland, Germany, France, Holland the right of the person for leisure and cultural development are protected by educational establishments, family, social and medical services, and law enforcement authorities as well.

The process of creating leisure establishments network, among which a numerous quantity of voluntary, commercial and state establishments exists, is analyzed. In big cities "shop" alleys, which give various commercial, superficial and recreational services, become especially popular.

Peculiarities of using leisure by different social groups give a pretext to assert leisure subculture development of children, teenagers, adults and retired people. But leisure time, the amount of which increases incessantly, is used mostly for viewing TV programs, listening to the radio and reading periodicals. It is proved that passive forms of leisure stay the most popular among various categories of population during prolonged time (view of TV programs, reading periodic press, listening to the radio, over the last decades virtual leisure joins them). For the most part of population they are the most available financially and intellectually, because they don't demand neither special technical equipment nor additional financial expense, special knowledge, skills and practical knowledge.

Keywords: leisure, leisure practices, cultural industry, leisure subculture.

УДК 372.832(477)

Бабенко Надія Борисівна
кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОЦЕСИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННЯ

У статті проаналізовано вплив соціально-культурного простору на соціалізацію та становлення особистості. Розглянуто процеси, що відбуваються у сфері культури та освіти в період демократичних перетворень в Україні; охарактеризовано тенденції суперечливого характеру розвитку суспільства, що впливають на процеси становлення та соціалізації особистості.

Ключові слова: особистість, соціалізація, українське суспільство, культура, освіта.

"Процеси, що відбуваються у соціально-культурній сфері в період демократичних перетворень, переходу України до сучасного ринкового господарства, входження її у світовий економічний і культурний простір неможливий без глибоких соціально-психологічних та духовних змін у масовій свідомості, без засвоєння кожною окремою особистістю нових цінностей, нових моделей і зразків поведінки. Суперечливий характер перетворень, що відбувається сьогодні в соціально-культурній сфері, суттєво впливає на процеси соціалізації та становлення особистості в сучасному соціумі".

"В українському суспільстві XXI століття складні й суперечливі уявлення про культурний і духовний розвиток особистості виникають не стільки від різноплановості осмислення об'єкта дослідження, скільки від поступу світового розвитку взагалі і трансформаційних процесів українського суспільства зокрема. В сучасних умовах розвитку України проблема формування культури і духовності все більше відображає історичні процеси укріплення демократичних основ державності й повсякденну увагу кож-